

– KONFERENCIA –

Millennium Dioecesis Albae Iuliensis 1009–2009
– *Ezeréves a Gyulafehérvári Főegyházmegye*
(*PPKE JÁK, 2009. március 18.*)

EGYHÁZI BÍRÁSKODÁS A KÖZÉPKORI ERDÉLYBEN

BALOGH ELEMÉR
tanszékvezető egyetemi tanár (SZTE ÁJK)

Előrebocsátom, hogy dolgozatomban nem vállalkozom a címben jelzett téma komparatív bemutatására. Céloom csupán az, hogy adalékkal szolgáljak a középkori magyar egyházi törvénykezés egy, nem csupán területiális értelemben különálló egysége világának jobb megértéséhez. Vizsgálódásom középpontjában a hatáskörök áttekintése áll, mert véleményem szerint egy jogintézményt (az egyházi bíráskodást) annak szervezeti felépítése mellett leginkább működési kompetenciái jellemzik.

Tételmondatom: a gyulafehérvári püspöki szentszék is az általános magyarországi, helynöki bíráskodás struktúrájába illeszkedett, és valamennyi, ténylegesen gyakorolt hatásköre lényegében az országos gyakorlatához illeszkedett – ez egyben azt is jelentette, hogy – európai kitekintéssel mondva – a magyar sajátosságok itt is jelen voltak. Egy nagyon markáns hangsúlyt szeretnék tehát témámon keresztül elhelyezni abban a vonatkozásban, hogy a középkori Erdély minden lényeges jogintézményi területében szervesen illeszkedett a királyi Magyarország rendjébe, azon keresztül pedig a latin Európa vérkeringésébe.

I. Joghatóság – hatáskör – illetékesség

A modern dogmatikában élesen elválnak a fogalmak – nem egészen így a középkori jogban. Legelőször néhány gondolatot a joghatóságról, mely a szentszékek világi jogszolgáltatástól való elhatárolását célozta. Királyi törvények sora, és persze a Hármaskönyv is tartalmaz rendelkezéseket.

Werböczy az isteni és az (egyház által is képviselt) emberi jog viszonyáról összefoglalóan így vélekedett: „a statutum és törvény vagy rendelet a természeti avagy

isteni jogot a maga egészében erejétől meg nem foszthatja; mert sem a pápa, sem más valaki nem rendelheti azt, hogy az ó- vagy újszövetséghez ne tartsuk magunkat, vagy hogy a szülők gyermekeiket ne neveljék. De némely különös esetekben, az isteni vagy természeti jog ellenére is [Ne ölj!], a rablónak vagy éjjeli tolvajnak megölése igazságos lehet.” (Prol. Tit. 10. 2. §) Az egyházi bíráskodás határainak kijelölésekor az első alapkérdés, hogy ezt ki teszi meg? Mint tudjuk, mindkét fél (világi és egyházi főhatalmak) megtette; III. Ince pápa széles körben ismertté vált kijelentése szerint a szentszékek minden olyan ügy elbírálására jogot formálhatnak, amely kapcsolatos az emberi bűnnel... Ehhez képest a tételes világi jogforrások, ha nem is teljesen egybehangzóan, de általában azon az állásponton voltak, hogy a hűbérjogi perek nem kerülhetnek szentszékek elé (kivéve persze a nyugati egyházban azokat a hűbérurakat, akik egyházi stallumukon keresztül voltak tartományurak – Mainz, Köln, Trier etc.). Átengedték viszont a világi fórumok egyebek mellett a házassági kötelék megítélésével kapcsolatos ügyeket, amelyek a középkoron át töretlenül kizárólagos kompetenciának számítottak.

Mindenesetre elmondható, hogy az ügyek igen nagy hányadára nézve egyfajta versengő joghatóság érvényesült a latin Európában, és a pápaság-császárság ismert történelmi konfliktusának egyik, szerencsére nem túl véres terepe éppen a bíráskodás területén, a gyakran egymás rovására érvényesíthető tényérés volt. A joghatóság körüli viták, túl a közhatalmi érdekeken, a legszorosabban összekapcsolódtak tehát a hatásköri kérdésekkel, amihez képest az illetékesség gyakran szinonimaként jelent meg, eltekintve az egyes szentszékek egymás közötti, a szó szorosabb értelmében vett, konkrét ügyek eldöntésekor jelentkező illetékességi kérdésektől.

Magyarországon sem volt mindez másként. Bónis György alapvető kutatásai nyomán tudjuk, hogy hazánkban ezeket a kérdéseket a 15. század elejéig túlnyomórészt szokásjogi úton oldották meg. Az egyik első, részletes szabályozást I. Lajos királynak András erdélyi püspök és az erdélyi nemesek, székelyek és szászok jogait érintő vitájában kibocsátott oklevele tartalmazza, amely rögzítette az egyházi joghatóság főbb területeit.¹ Nem biztos, hogy pusztán a véletlen műve az, hogy ez a témánk szempontjából oly fontos – alább részletesebben ismertetett – oklevél éppen Erdély lakót érintette.

II. Erdély

Az erdélyi viszonyok ismertetéséhez közelebb kell lépnünk a forrásokhoz.

I. Károly király egy 1327. szeptember 12-én, Visegrádon kelt oklevelében tudatja Szolnok, Szatmár és Ugocsa megyei nemesekkel, alispánokkal és várnagyokkal, hogy az erdélyi egyház számára általa adott – lényegében a *privilegium fori* részletezéseként felfogható – bíráskodási kiváltságok a következők: „[1.] az egyház népeinek, ill. más, nemes és nemtelen külső személyeknek az egyház birtokain támadt összes perében csak az egyház bírása ítélezhet; [2.] idegenekkel szembeni bizonyítás során az egyház népeinek idegenekből és egyházi népekből állított tanúkkal kell alátámaszta-

¹ BÓNIS GYÖRGY: *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon.* (Jogtörténeti Tár 1/1) Budapest: Püski Kiadó, 1997, Nr. 1008.

niuk igazukat, míg olyankor, ha a tanúságtételhez nem vonultathatók fel idegenek valamely félelmük miatt, a bizonyítás kizárólag az egyház népeinek vallomása alapján történjék; [3.] ha előfordulna, hogy egy külső személyt büntette okán az egyházi birtokon az egyházi bíró előbb fogságra vet, de az még ügyének kivizsgálása előtt megszökik, majd őt az egyház birtokain ismételten fellelik, az ilyen vétkest említett büntette miatt csak saját bírása ítélni el, akit meg kell keresni evégett; [4.] ha bárki, valamely büntettet elkövető külső személy védekezéséppen v. akármi más körülmény folytán az egyház birtokaira menekülne, felőle az egyházi bíró tartozik az egyházi birtokon igazságot szolgáltatni a panaszosnak; és ezzel szemben fordítva is: [5.] ha előfordulna, hogy az egyház népeiből, ill. az egyházhhoz tartozók közül – kivéve az egyházi személyeket – valaki idegen falvakban büntettet követ el, az ilyen vétkest annak a helynek a bírása ítélni el tetteért; [6.] az egyházi népekkel szembeni bizonyítás során az idegen személyeknek igazukat egyházi népekhez tartozó és idegen személyek tanúskodásával kell alátámasztaniuk, míg olyankor, ha az egyházi népeknek valamely félelme miatt közülük nem tudnak tanút állítani, teljességgel külső személyekkel is bizonyítható a vallomás.”²

A fentebb említett, 1344. július 27-én kelt oklevélben azt olvassuk, hogy Lajos király András erdélyi püspök és egyházmegyéje nemesei, székelyek és szászok (vagyis az erdélyi rendi nemzetek tagjai) jogaikat érintő vitáját az egyházi joghatóság részletezésével dönti el. Egy erdélyi vonatkozású jogvita szolgáltatott tehát alapot az oklevél megfogalmazására, melynek tartalma elsősorban az erdőntúli területekre nézve értelmezett szentszéki joghatóságról szólt, ám messzemenő azonosságot mutat az országos okleveles gyakorlattal. Az egyházi bíróságok hatáskörei tehát:

1. Házassági ügyek.
2. Özvegyi, hajadoni jog és leánynegyed.
3. Egyháziak és nők bántalmazása (perlési kényszer azonban nem volt, és a törvényes út mellőzésével, önkényesen kirótt büntetések is tiltva voltak).
4. Szűzek és asszonyok megbecstelenítése „*nisi extendant se ad sanguinis effusionem*”.
5. Házasságtörés – azonban csak *civiliter, criminaliter* világi bíróság elé tartozott.
6. Végrendelkezések. Látható, hogy az oklevél bár nem teljesen egyezik meg a későbbiekben, számos *decretumba* foglalt esetekkel,³ de azokkal nagymértékben egybeesnek. Az oklevél tartalmazta még azt a tilalmat is, hogy a peres feleket nem lehet birtokvitában egyházi büntetéssel sújtani, továbbá egy tizedfizetésre vonatkozó szabályozást.

A földbirtokkal kapcsolatos perek rendre nehézségeket vetettek fel. Általában tilalmazottak voltak a szentszékek előtt, Magyarországon a széles körben érvényesülő

² ALMÁS TIBOR (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár*. Budapest–Szeged, 1996, XI. 1327. Nr. 440.

³ A törvényi rendelkezések meglehetősen lakonikusan fogalmaztak az egyházi bíróságok hatásköreit illetően. Néhány példa: „az egyházi bírák, akár érsek és püspökök, akár helyetteseik, ne bíraskodjanak egyéb dolgokban, mint csak hitbért és jegyajándékot, leánynegyedet, vérontást, egyházi személyek és asszonyok megverését tárgyzó, valamint végrendeleti és házassági ügyekben és hamis esküvés dolgában, amint ezt az egyházi szabályok kimondják.” (1458:9. tc.) „[...] a szentszéken ne tárgyaljanak semmi más dolgot, mint végrendeletet, házasságot, hitbért és jegyajándékot, hamis esküt, papi személyek és asszonyok megverését és fosztogatását, és más olyan ügyeket, melyek nem világi természetűek.” (1464:17. tc.)

ius regium miatt, ami sajátos, egyúttal nagyon markáns *hungaricum* volt, a magyarországi hűbériség fontos intézménye.⁴ Ilyen ügyek is kerültek – és persze nemcsak Erdélyben – helynökök elé, s habár eljárásukat jogtalannak tekintették és már korán tiltották,⁵ a női különjogok körében legalábbis a kimerést, becslést és a vagyon átadását „örökérvényűen” foganatosíthatták. A legtöbb *mandatum transmissionale* is, amely egyfajta hatásköri bíraskodás keretében kibocsátott bírói parancs volt, ebben az ügykörben került kibocsátásra.

Nagyon határozottan vette védelmébe a világi joghatóságot Werbőczy is a szentszékekkel szemben a birtokjogokat illetően: „semmiféle peres ügyet, amely birtokjog dolgát illeti, még ha az ilyen birtokjogra nézve hit alatt tett ígéret vagy végrendekezés forogna is fent, az egyházi személyek, vagy ezeknek helyettesei előtt nem tárgyalhatnak, hanem minden ilyen peres ügyet a királyi kurián ennek rendes bírái előtt szokás megvizsgálni és elintézni.” (Partis II. Tit. 52.) A joghatóságot nagyon logikusan a jogvita tárgya – a birtok – alapján rögzítette, kizárva az eskü vagy végrendekezés jogcímén ennek az ellenkezőjét állítók perlési jogát.

III. Az erdélyi vikáriusok tevékenysége

Az erdélyi vikáriusok tevékenysége is igen nagy hangsúllyal megerősíti tehát az országos szokásrendet. Lássunk néhány okleveles példát a legjellemzőbb ügykörökből válogatva.

a) Végrendekezés

A végrendelet intézményét bátran a római-kánoni jog „trójai falovának” tekinthetjük, hiszen az Európa-szerte érvényesülő tradicionális jog nemzetségi, közösségi jogintézményeivel szemben az individuális jogi szemléletmód fokozatos térnyerésének fontos jogi eszköze volt. A 14. század első esztendejében Kylianus mester telegdi főesperes betegen és öregén úgy végrendelezik, hogy „Noyglak birtoka felét, amely Koppan falu felől esik, a Szt. Mihály-egyházra, ti. a kápt.-beli testvérekre hagyja, de haláláig teljes haszonélvezetet köt ki saját számára azon testamentummal kapcsolatban, amelyet saját és főpapja, P.[éter] erdélyi püspök oklevele [...] tartalmaz.”⁶ (1301. október 6.)

Az erdélyi káptalan lett az örökös egy további oklevél szerint: „Benedek testvér erdélyi püspök előtt néhai Dees fia Miklós c[omes] örökös híján az erdélyi kápt[alan]ra hagyja Nagy Kukulleu folyó körüli Bun birtokát és faluját, amely csere címén jutott hozzá, a malommal és a szőlővel együtt, a kápt[alan] a falu tizedeit élete tartamára Miklós c[omes]nek adja.”⁷ (1315. május 34.) Ez a forrás arra is jó példa, hogy Erdélyben sem lehetett ritka gyakorlat az egyház javára olyan végrendekezés útjánai juttatást

⁴ BÓNIS GYÖRGY: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*. Budapest: Osiris, 2003.

⁵ Ezt bizonyítja egy 1377-ből való oklevél, amelyben Erzsébet királyné ez irányú tiltó parancsot küldött az erdélyi püspökhöz. BEKE ANTAL: *A gyulafehérvári káptalani levéltárnak címjegyzéke*. Budapest, 1884, Nr. 629.

⁶ KRISTÓ GYULA (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár*. Budapest–Szeged, 1990, I. 1301–1305. Nr. 86.

⁷ KRISTÓ GYULA (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár*. Budapest–Szeged, 1996. IV. 1315–1317. Nr. 64.

tenni, amelynek bizonyos ellentételeként a hagyományozó élete végéig valaminő ellentételezésben részesült, esetünkben a tizedből juttattak számára.

Gyakori volt, hogy közelebbről meg sem említett emberi bűnök (bűncselekmények?) egyfajta önkéntes penitenciájaként végrendelkeztek az egyház javára. Vittyh János erdélyi püspöki vikárius előtt például Dályai Lőrinc hagyta az erdélyi káptalanra birtokait vezeklésül apja, Henning haláláért.⁸ (1396. október 24.)

b) *Leánynegyed*

A női különjogok érvényesülését a középkori szentszékek erőteljesen fölkarolták. Ezek sorában rengeteg oklevél tudósít a leánynegyedről (*quarta puellaris*), amely a nőket érintő ama jogintézmény volt, mely szorosan és feltétlenül nem kapcsolódott a házassághoz, hanem meghatározó ismérve pusztán a *sexus* volt. Íme egy több szempontból is beszédes erdélyi oklevél: „Tamás mr., az erdélyi egyház örkanonoka, András erdélyi püspök általános vicarius-a kinyilvánítja, hogy szentandrás (de S. Andrea) Ponth fia: Demeter, másrésről Sumbur nb. Sumbur fia: Petheu között hosszabb per jött létre Demeter feleségének: Ilonának (aki Petheu soror uterina-ja) leánynegyede ügyében, végül Petheu elmondta, hogy habár az ország szokása szerint a leánytestvéreknek a természet joga szerint járó leánynegyedet nem birtokban, hanem pénzben kell kiadni, mégis ő az irántuk érzett szeretet miatt e leánynegyediként a Septer faluban levő birtokából v. részéből 10 lakatlan mansio-t v. curia-t [...] Demeternek és örökösének adta minden joggal, tulajdonnal, gyümölcseivel és haszonvétellel[...] békés birtoklásra, szavatosság vállalásával.”⁹ (1340. július 1.)

Az oklevél csak utal arra, hogy a megnevezett rokonok között per folyt – hogy ez az érintett szentszék előtti volt-e, nem tudjuk, bár nem is zárható ki. Az erdélyi helynök mindenestre oklevélben erősítette meg a szóban forgó tulajdonátruházás, a birtok átadásának tényét. Az is jól kitetszik az oklevélből, hogy a földbirtokokkal kapcsolatos, női különjogokat érintő perek jellemzően *férfiak* között folytak. A birtokviták a férfítársadalom jogi hatalma alá tartoztak, a női különjogok alkalmasint jogcímül szolgáltak a perlésre, a kedvezményezettek azonban majdnem mindig a férfirokonok voltak. Végül azt is jól dokumentálja az okirat, hogy már a 14. század derekán országos szokásként érvényesült – Erdélyben is – az a gyakorlat, hogy a leánynegyed címén járó vagyont pénzben, és nem természetben, azaz birtokban kell kiadni. Ha azonban ennek ellenére mégis birtokátruházásra került sor, az önmagában nem minősült ugyan jogellenesnek, de szükségét látták oklevélbe foglalni – méghozzá olyanba, amelyet Erdély első számú szentszéki bírója adott ki.

Számos fontos oklevelet hagyott hátra László ózdi főesperes, Péter erdélyi püspök általános helynöke (*vicarius generalis in spiritualibus*). Madarasi Székely István keresetének helyt adva megítélte számára a nagyanyja leánynegyedéből öt megillető részt.¹⁰ (1390. április 1.) Egyik, Szent György nyolcadán (május 1.) kelt

⁸ MÁLYUSZ ELEMÉR (szerk.): *Zsigmondkori oklevéltár*: I. (1387–1399) Budapest: Akadémiai Kiadó, 1951, Nr. 4536. (a továbbiakban: ZsO)

⁹ PITI FERENC (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár*: Budapest–Szeged, 2001, XXIV. 1340. Nr. 419.

¹⁰ ZsO I. Nr. 1430.

ítéletlevelében „elutasítva Gerke-i Zopus (dictus) Miklós mester felesége: Erzsébet, Ews (dictus) Miklós leánya igényét, hogy Fratha-i Gál fiai: Péter, István, Kristóf, továbbá László fia György fia János természetben adják ki neki a Fratha birtok feléből járó leánynegyedet, felszólította István Zeek-i, Sebestyén de Sancto Paulo vicearchydiaconos eorundem districtuum és Mihály Zowath-i plébánost, hogy végezzék el a birtokbecslést. Jelentésükben a birtok felét 25 márkára becsülték, mire elrendelte, hogy az alperesek Szt. Jakab nyolcadán (aug. 1.) fizessék ki a leánynegyedet.”¹¹ (1390. augusztus 2.)

Tódor erdélyi vikárius Madarasi Székely István diáknak megítéli a nagyanyja leánynegyedéből őt megillető részt.¹² (1394. dec. 13.)

János erdélyi püspöki vikárius előtt Hidegvizi János Schaldorfi Jánostól átvesz anyja leánynegyede fejében 44 forintot és egy lovat.¹³ (1398. szept. 15.) Ugyanő elhatalasítja Mihály apátfalvi comesnek leánynegyed miatt indított perét.¹⁴ (1399. május 1.)

Egy *quarta* címén járó birtok átruházásáról értesülünk az alábbi oklevélből: „Mihály tasnádi vikárius előtt Irinyi Tamás leánynegyed címén egy telket enged át.”¹⁵ (1401. körül.) Jakab erdélyi püspöki helynök Schaldorfi Jánost – mivel a vízaknai polgárok ellene vallottak, s ezt hitelesnek fogadta el – leánynegyed kiadására kötelezi.¹⁶ (1403. február 9.)

Arra is volt persze példa bőven, hogy leánynegyed és hitbér címén együttesen jutottak nők birtokhoz. Így János németi plébános, erdélyi helynök (*vicarius ecclesie Albensis Transilvane ex ista parte Mezes*) előtt került sor arra, hogy „Bukén-i Gergely fiai: János és Péter átadnak Bukén-i birtokrészükön unam particulam terre per spatium viginti quinque ulnarum leánynegyed fejében Ched leányának: Kata-nak, Domokos özvegyének.” (1410. november 14.) Kata asszony egy régebbi (1370. október 10.) oklevelet is bemutatott, mely szerint az ő „leánynegyede s dotalitiuma fejében János fiainak: Antalnak és Lászlónak, Domokos fia Lucasiusnak Bukén birtokon unam sessionem seu fundum curie de tertia parte portionis ipsorum, quoad octavam partem cum tribus iugeribus terre.”¹⁷

c) *Hitbér, jegyajándék*

A középkori szentszéki kompetenciák egyik legfontosabbika a házassággal volt kapcsolatos. A korabeli „zsargonnal” és némi lerövidítéssel *paraphernum*-pernek mondott eljárások a – ma talán így mondanánk – házassági vagyonyjog területére tartoznak. Tudnivaló, hogy az egykorú nyugati egyházi bíróságok általában nem fogadták be az ilyen

¹¹ ZsO I. Nr. 1619.

¹² ZsO I. Nr. 3736.

¹³ ZsO I. Nr. 5491.

¹⁴ ZsO I. Nr. 5837.

¹⁵ ZsO II/1. (1400–1410) Budapest: Akadémiai Kiadó, 1956. Nr. 1371. Ugyanezen bírói szék előtt ismerte el Ákosi Dénes felesége, hogy hozományát és nászajándékát rendben átvette. Uo. Nr. 1611. (1402. május 1.)

¹⁶ ZsO II/1. Nr. 2254.

¹⁷ ZsO II/2. Nr. 8039.

tartalmú kereseteket, és a házassági jognak inkább a kötelekek érvényességét vitató témáit tárgyalták. A magyar vikáriusi bíróságok ezzel szemben nagy számban fogadtak be vagyonjogi tartalmú házassági jogi kereseteket is, amelyek anyagi jogi szempontból zömmel a női különjogok tárgykörébe tartoztak.

Az erdélyi káptalan egyik okleveléből tudjuk például, hogy az ott megjelent „János Dedrad-i plébános, Dénes fia István mr. ügyvédje egyrészről, másrészről Apa fia Jakab fia Jakab saját, atyja és testvérei: András, Miklós, János, Apa és Dénes nevében is [...] előadták, hogy András erdélyi püspök ítélete szerint az utóbbiaknak Dénes fia István részére nővére, Apa fia Gergely özvegye, Anich hitbére és jegyajándéka fejében 50 forgalmi értékű magyar dénármárkát kell fizetniük.”¹⁸ (1325. aug. 2.) Az idézett szentszéki aktus voltaképpen itt is inkább egyfajta tanúsítvány funkcióját tölti be, ámbar utal egy bírósági ítéltre, amelyet maga az erdélyi püspök hozott.

A hitbér (*dos, dotalitiu*) számos vonásában őrizte azt az ősi, patriarchális társadalmi szokást, amelynek rendjében a nőket férjhez „adták” – a szó adásvételi értelmében. A keresztény jogrend általánossá válását követően ez a nagyon régi szokás, a maga nyers formájában megszűnt ugyan, de az alapul fekvő felfogás, hogy a nő új családjában vagyoni értéket is képvisel, megmaradt a hitbér képében. Jellemzően öröklési jogi természetet öltött magára, így a hitbér rendszerint az örökösök – férfiak – egymással folytatott jogvitájának tárgyaként jelenik meg az oklevelekben. Így Peren-i Péter volt székely, utóbb máramarosi ispán a leleszi konventhez továbbított oklevelében arról tudósít, hogy „Szatmár és Ugocsa megyék különös királyi parancsra tartott közgyűlésén Chamakaz-i György fia János Mihály Thasnad-i plébánosnak, István erdélyi püspök ex ista parte Mezes-i vicariusának 1402. május 6. oklevelével igazolta, hogy felesége: Annoka dotalitiu gyanánt megkapta Waswar-i Fekech Miklóstól Saar birtokot, majd előadta, hogy felesége halála után őt és Miklós, Elek nevű fiait [...] kizárták abból [...]”¹⁹

d) Dologátruházás

A dologi jog területén foganatosított jogügyletek terén a magyar szentszékeknek újra meg kellett küzdeniük a világi hatóságokkal – legalábbis az ingatlanvagyon dolgában. Az ingóságokkal kapcsolatos jogviták elintézésére is fogadókészek voltak persze a szentszéki fórumok, de itt a „konkurrens” világi, főként királyi kúriai bíróságok irányából nem kellett említést érdemlő fenyegetéstől tartani.

A fentebb már idézett László ózdi főesperes, erdélyi vikárius Gyulafehérvárott kiállított okleveléből értesülünk arról, hogy előtte Bethleni Gergely átenged Tolmácsi Mátyásnak Beszterce területén 13 curiát, három szőlőt, három rétet és 46 hold földet.²⁰ A közelebbi jogcím sajnos az oklevélből nem derül ki, de a felemlített jogi tények azt mutatják, akár *fassio perennalis* is történhetett. Mindenesre beszédes példája, hogy a gyulafehérvári vikáriusok aktívan részt vettek a középkorban az erdélyi törvényszéki jogéletben.

¹⁸ GÉCZI LAJOS (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár*. Budapest–Szeged, 1997, IX. 1325. (Nr. 352.)

¹⁹ ZsO II/2. (1400–1410) Budapest: Akadémiai Kiadó, 1958, Nr. 4536.

²⁰ ZsO I. Nr. 1527.

Birtokajándékozással kapcsolatos jogvitában járt el Gyulafehérvárott a helynök: „Jakab erdélyi püspöki vikárius Herepei Andrásnak ítéli meg azon (küküllőmegyei) pócstelekei birtokrészt, amelyet felesége ajándékozott neki.”²¹ (1406. február 9.) Az ügy figyelmet érdemlő érdekessége, hogy a háttérben egy olyan jogügylet – ajándékozás – áll, amelyben az ajándékozó nő, az ajándék tárgya pedig fekvő jószág. A két, jogilag releváns tény együtt a női különjogok védelmezésének példáját adják. Ugyanakkor azt a körülményt is beszédesen példázza, hogy az egyház a birtokjogok területén is következetesen törekedett a nők személyes jogainak érvényesítésére.

Birtokvita állt annak az egyezésnek a háttérében, amelyre Máté erdélyi vikárius ítélőszéke előtt került sor. A kolozsmonostori konvent okleveléből értesülünk arról, hogy Várczai Vajda Mihály és felesége Zsófia – néhai Toldalagi András leánya – „bevallották, hogy a szentkirályi pálosok Máté erdélyi helynök előtt pernyertesek lettek ellenük, most derék férfiak közbejöttével kiegyeznek: Toldalag határában lévő mal-muk és halastavuk harmadát életükben a szentkirályi kolostornak engedik, gyermektelen haláluk után pedig toldalagi és még három részjószáguk a kolostorra száll, és az erre jogosult örökösök csak 200 forintért válthatják vissza.”²² (1478. január 6.) Ez az oklevél is beszédesen példázza, hogy *post mortem* birtokadományozások jóváhagyására bőségesen került sor szentszékek előtt. Jól tudjuk persze, hogy amennyiben a birtokátzállás a *ius regium* sérelmével járt, ritkán maradt el a királyi fórumok közbelépése.

²¹ ZsO II/1. Nr. 4449.

²² BÓNIS (1997) i. m. Nr. 3314.